

«Высшая школа экономики». — М. : Высшая школа экономики, 2014. — 456 с.

5. Carboni M. *The Classical Music Industry and the Future that Digital Innovations can Bring to Its Business Models* / Marius Carboni // *2012 International Conference on Economics, Business and Marketing Management IPEDR vol. 29* (2012). — Singapore : IACSIT Press, 2012. — P. 343–347.

6. Hendrik P. *Key role of cultural and creative industries in the economy* : [Electronic resource] / Pol Hendrik. — URL : <http://www.oecd.org/site/worldforum06/38703999.pdf>.

7. Scott A. J. *Cultural_Product Industries and Urban Economic development. Prospect for Growth and Market Contestation in Global Context* / University of California, LA, USA // *Urban Affairs Review*. — 2004, March. — Vol. 39. No. 4. — P. 461–490.

УДК 378.1

Валентина Редя

ДО ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ОСВІТИ або ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТИ ПРОТИ «ОБРАЗОВАНЩИНИ»

Поняття інтеграції – одне з найбільш популярних сьогодні у педагогічному середовищі, хоча оперують ним, як правило, досить вільно і «приблизно». Тож не зайвим буде нагадати, що перше й найважливіше значення слова *інтеграція* (від лат. *integer* – цілий) – об'єднання в ціле будь-яких частин. Принципово важливо розуміти, що ціле є не механічним поєднанням, а структурно-організованою системою, яка виконує певні функції¹. Для педагогіки таким цілим є *система* освіти як інститут відтворення та розвитку *культурного цілого* суспільства. У періоди втрати суспільством (з тих чи інших причин) усталеності, система освіти повинна шукати, перш за все, підвалини та шляхи відновлення зруйнованої цілісності. Звідси – найактуальні-

¹ Докладніше див. : Редя В. Я. Історичні типи та форми інтегративних взаємодій у мистецтві / В. Я. Редя // *Учні-Вчителю* (до ювілею О. С. Зінкевич) : Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. — К., 2011. — Вип. 97. — С. 12–21.

ший напрямок сучасної педагогіки – пошук *інтегруючої основи* для побудови цілісної системи освіти.

У ХХ столітті поняття «освіта» трактувалося (наповнювалося) досить неоднозначно, що було пов'язано з раціоналізацією освітніх компонентів, їх відчуженням від художньо-емоційної складової культури (насамперед, мистецтва). Вже на шкільному етапі педагогічний процес, як відзначають спеціалісти, характеризується орієнтацією на раціонально-логічні способи пізнання – домінують аналіз, спрощеність, однозначність, об'єктивізм тощо. Методи пізнання, що спираються на образне мислення та синтез, багато в чому не затребувані, що призводить до розриву між двома інгредієнтами культури – культурою інтелектуально-раціональною та культурою емоційно-гуманітарною. У подальшому, при отриманні молодого людиною середньої спеціальної, вищої (особливо технічної) освіти процес розмежування способів пізнання значно підсилюється. Однак повноцінне сприйняття світу молодого людиною, адекватне усвідомлення себе у цьому світі можливе лише при активній взаємодії, сполученні наукового (раціонального, логічного «мислення у поняттях») та «образного мислення», що виходить з емоційного сприйняття зовнішнього світу.

На сучасному етапі, коли суспільство фактично по всіх параметрах (економічних, духовних, політичних, соціокультурних, етичних) опинилося у стані дезінтеграції, пошук інтегруючих основ для побудови цілісної системи освіти є однією із нагальних потреб.

Проблема взаємозв'язку культури та освіти хвилювала людство на всіх етапах розвитку цивілізації, оскільки процес освіти та виховання завжди обумовлювався прагненням до ідеалу досконалої людини. У педагогічній класиці, починаючи з епохи Давнього світу, освіта завжди розглядалася як *«створення людяності в людині»* за формулою «єдність навчання, виховання та просвітництва», і вже з появою перших держав виховна функція мистецтва використовувалася цілком свідомо й цілеспрямовано. Історичний досвід демонструє: освіта – це *культурний процес*, тобто *спосіб засвоєння культури* молодим поколінням – як з метою її примноження, так і для розвитку та вдосконалення людської особистості (що було основою освіти й виховання ще у Стародавній Греції).

Парадоксально, але вчені стверджують, що за тисячі років еволюції людина біологічно не змінилася. Все, чим наш сучасник відрізняється від дикуна, а сучасне суспільство – від первісного, пов'язане з досягненнями у галузі культури – створеними людиною матеріальними та духовними цінностями. Суперечки про те, як взаємодіють ці дві найважливіші сфери культури людства (технічна культура – сфера матеріального виробництва і прикладних наук та гуманітарна культура – сфера мистецтва, освіти, гуманітарних наук), яка з них є більш вагомою, велися ще у 1837 році. Згадаємо широко відомий факт: під час обговорення у Французькому парламенті законопроекту про освіту між фізиком Домініком Франсуа Араго та поетом Альфонсом Ламартіном виникла показова дискусія. На запальне ствердження Ф. Араго про те, що виробництво розвивається не за допомогою красивих слів та віршів, а за допомогою природничих знань, А. Ламартін відповів: «Якби ми опинилися зненацька позбавленими усіх природничо-наукових знань, матеріальний світ зберігся б, хоча і зазнав би величезної шкоди. Але якщо людина втратить хоча б одну з істин, хранителем яких є гуманітарна освіта, загине і людина, і все людство» [7, с. 39].

Позиція Ламартіна цілком зрозуміла (враховуючи, звичайно, знижку на полемічний запал), і подальший розвиток суспільства підтвердив його правоту. Сьогодні проблема гуманізації людського існування подала з особливою гостротою. Звідси – значення гуманітарного знання, гуманітарних дисциплін, що надзвичайно зросло (порівняємо метафорично: для природничих наук, предметом дослідження яких також є людина, важливим є *устрій* даного «музичного інструмента», а для гуманітарних наук – його *звучання*, індивідуальне й неповторне).

В наш час бурхливий технічний прогрес при незначно збільшеному рівні гуманітарної свідомості вже призвів до реальних загроз людству. Випереджаючий розвиток комп'ютерних технологій, створення всепоглинаючої планетарної інформаційної мережі, невпинний рух до нових технократичних «перемог» здатні корінним чином вплинути на сферу освіти, остаточно змістити акценти у бік її дегуманізації. Одна з найпотужніших протиага цьому – гуманітарне навчання, художня освіта і виховання як у школі, так і у вищих навчальних закладах – особливо у тих, де домінує гіпертрофована уява про користь

раціонального знання і відбувається (нехай навіть мимоволі) елементарне зuboжіння душі від перенасиченості інформацією.

Безперечно, культура і мистецтво мають посідати достойне місце серед предметів гуманітарного циклу, що входять до числа обов'язкових у будь-якому вищому навчальному закладі. На сьогодні можливість залучити молодих людей до скарбниці світового мистецтва надає предмет «Світова художня культура» («Історія світової художньої культури»). Автору даних рядків, поза основною роботою у мистецьких навчальних закладах, довелося наприкінці 1990-х викладати у ВНЗ суто «технічного» спрямування альтернативний варіант «обов'язкової» культурологічної дисципліни – авторський курс «Людина та культура». Спілкуючись зі студентами інженерних спеціалізацій, не переставала дивуватися їхньому бажанню стати по-справжньому освіченими людьми. Керівництво академії² підтримувало творчий підхід до інтерпретації навчального плану, дозволяло працювати за авторською програмою. Отже, значне місце під час занять було відведене знайомству з видами та жанрами мистецтва, основними етапами розвитку світової художньої культури, видатними митцями – представниками різних епох, національних культур, видів мистецтва... В силу специфіки студентського контингенту, який дуже відрізнявся від звичних «гуманітаріїв», на семінарах дуже скоро став відчуватися крен у бік перелічення фактів (хто, що, де, коли?..).

Враховуючи, що інформаційний простір гуманітарних наук розширюється, і цей процес є невпинним, а масив фактологічної та теоретико-пізнавальної інформації стає, без перебільшення, неосяжним (згадаємо «інформаційний вибух» середини ХХ століття!), необхідно було вживати свого роду запобіжні заходи щодо інформаційної перенасиченості навчального процесу [див.: 5, 25].

Зміна акцентів у викладанні предмету, відхід від *інформативності* (що завжди була першоосновою навчання, являючи звичне заповнення голів студентів конгломератом понять та відомостей) – до спрямованості на *входження* до світу культури, мистецтва, на *відкриття можливості подальшого просування* у цьому напрямку (го-

² Йдеться про Запорізьку державну інженерну академію.

ловне – мати первинні орієнтири: де знайти, що подивитися або послухати) швидко змінили ситуацію. Вірші та музика, що звучали на заняттях, репродукції картин великих живописців, знайомство з роботами видатних скульпторів та архітекторів, які спочатку викликали у певної частини студентів скепсис, поступово зламали «опір» навіть найбільш радикально налаштованих. У самооцінці, яку робили студенти наприкінці семестру, практично всі вони відзначили, що навіть такий короткий курс (36 годин) значно вплинув на їхній культурний рівень, розширив кругозір: «Цей курс показав мені світ очима художників, музикантів, письменників, примусив задуматися над змістом творів мистецтва...»; «Помітив, що в мене з'явилася впевненість у собі, свобода у спілкуванні з іншими людьми...»; «Відчуваєш себе зовсім інакше, коли розумієш мистецтво... і вчити нічого не треба – це настільки вражає, що само собою залишається в пам'яті...»; «Такий предмет дарує духовну наснагу. Переконана, що він повинен викладатися протягом усього навчання в академії...» (остання думка, до речі, звучала майже у всіх підсумкових роботах студентів) [8].

Досвід доводить, що зміна позиції щодо світової художньої спадщини у багатьох молодих людей відбувається, багато в чому, завдяки їх знайомству з *музичними* шедеврами – адже саме музика здатна, як жодне інше мистецтво, дістатися глибин людської душі, озвучити струни найтонших почуттів... Саме музика (насамперед, класична спадщина), на наше глибоке переконання, активно сприяє особистісному зростанню людини, її гармонізації та індивідуалізації – формуванню кругозору, культури художнього сприйняття, вияву й розвитку творчих здібностей, творчої ініціативи. Музична складова предмету «Світова художня культура» абсолютно природно інтегрується у будь-яку тему – будь то характеристика художньої епохи чи розмова про стилі, жанри, стилістичні манери... Інколи музика може звучати під час занять фоном, емоційно доповнюючи зміст лекції або семінару. Сучасній людині необхідні *позитивні переживання* – адже ми живемо у бурхливому світі, де посилюється відчуження, а «внутрішній клімат людства рухається до похолодання – і, таким чином, до збіднення внутрішнього світу, до втрати радості від тепла спілкування з іншими. Тому все те, що сприяє створенню “сфери спільного пере-

живання», особливо в музиці – з її миттєвим контактом із слухачем – є таким дорогоцінним...» [2, с. 28].

Отже, на наше глибоке переконання, вагоме місце серед дисциплін гуманітарного циклу, що вивчаються студентами вузів негуманітарного профілю, покликані зайняти дисципліни гуманітарно-художні. Свої думки з цього приводу не раз доводилося викладати на конференціях різного рівня – і завжди аудиторія схвально сприймала пропозицію доповнити (нехай у вигляді факультативів!) обов'язковий вузівський курс «Історія української та зарубіжної культури» такими, як «Шедеври світового мистецтва», «Міфологія народів світу», «Релігія та мистецтво», – з тим, щоб послідовно розвивати культурологічний напрям у структурі гуманітарних дисциплін.

Зміст цих курсів навряд чи доцільно регламентувати суворими рамками учбового плану – адже вони не лише й не стільки «навчають» у звичному розумінні (тобто інформують, «наповнюють» голови студентів набором відомостей, понять і т. ін.), скільки забезпечують входження до світу культурних досягнень людства, до світу мистецтва, дозволяють осмислити своє відношення до них, відкривають перспективу подальшого – самостійного «просування» у цьому напрямку (своєрідний «надпредметний» результат навчання, який неможливо виміряти кількістю засвоєної інформації та умінням її використовувати). Звичайно, заняття з історії світової художньої культури та інших «мистецьких» предметів мають сенс, коли вони проходять у спеціальній аудиторії – з відповідним дизайном, сучасною апаратурою, необхідною для занять літературою, аудіо- та відеозаписами. На жаль, у більшості випадків про це можна тільки мріяти, але багато в чому вирішення цієї проблеми залежить від ентузіазму самого викладача, від студентів...

Смислоутворюючий стрижень гуманітарних дисциплін культурологічного циклу – *людина*, що у всій її суперечливій цілісності зафіксувала у досягненнях культури свого часу ступінь осмислення етичних основ та норм свого буття. Картина світобудови, що створюється у процесі пізнання (у тому числі – художня картина світу), є результатом ціннісного відношення людини до оточуючої дійсності, до самого себе.

Вивчення багатівікового художнього доробку відкриває можливість осягнення історичного досвіду різних епох та народів, дозволяє засвоїти величезний соціальний досвід людських відношень, світорозуміння людей, що знайшло відображення у творах мистецтва. З цих позицій неабияке значення у формуванні ціннісних уявлень, що є основою особистісних орієнтирів молодого людини, має знайомство з художніми напрямками, течіями, стилями, жанрами, що історично склалися, та окремими творами мистецтва, у яких найбільш повно відобразилися «головні ідеї епохи».

Показова у даному сенсі художня культура ХХ століття, яка відобразила у небувалому різноманітті художніх стилів та творчих орієнтацій дух самої епохи – насиченої, різноликої, відзначеної стрімкою еволюцією людства, колосальними зрушеннями не лише у образі життя людей, але й у глибинних шарах їхньої свідомості (світосприйнятті, менталітеті). Мистецтво ХХ століття не може претендувати на створення цілісної картини світу, воно дає величезну кількість його відображень, закарбованих у художніх образах зусиллями митців: «Образ – це враження від Істини, на яку Господь дозволив поглянути нам своїми сліпими очима» (із щоденника Андрія Тарковського, 1979 р.) [10].

Навіть «панорамне» знайомство з художньою культурою Сучасності викликає у студентів підвищений інтерес, формує складний комплекс свідомих та підсвідомих реакцій на твори мистецтва, народжує бажання зрозуміти задум творців, піднятися до осягнення духовної сутності їх творів. Мистецтво стає для молодого людини одним із джерел життєвого досвіду: засобами природно-математичних наук його свідомості відкривається цілісна картина світобудови, положення людини у світобудові, а гуманітарні науки допомагають *відкрити світ у самій людині* – світ, який він сам творить у собі.

На думку академіка Дмитра Лихачова, ХХІ століття повинне бути століттям гуманітарної культури. Один з найважливіших шляхів гуманізації суспільства – спрямованість змісту освіти на культуру, бо, у кінцевому рахунку, «культура суспільства залежить від рівня культури індивідуумів, – чим вона вища, тим більш цивілізована та демократична держава, тим сильніше протистояння різним негативним,

аморальним проявленням... Повернення до гуманітарних наук, мистецтва <...> сприяють моральній стабілізації особистості, її загальній інтелігентності» [6, с. 184]. Саме тому інтегративна освіта, базуючись на цілісному сприйнятті людиною оточуючого світу (понятійно-логічне мислення співіснує з художньо-образним), сприяє подоланню розриву між двома складовими культури.

На межі ХХ–ХХІ століть вірність такого методологічного підходу підтверджується ідеєю нової, гуманістичної, парадигми, сутність якої – у формуванні «людини культурної» (В. Біблер). «Духовним капіталом» такої людини є широта світосприйняття, взаємопроникнення аксіологічних, соціально-психологічних, етико-естетичних компонентів свідомості, що відкриває шлях подальшої гуманізації сучасної культури у всій її цілісності. Ще один вагомий аргумент: від рівня загальної культури людини багато в чому залежить її професійне зростання, життєві успіхи, відчуття себе як Особистості. А культура суспільства, врешті решт, залежить від рівня культури індивідуумів...

Нова парадигма освіти – не інформаційна, а смислова. Вона несе у собі конструктивне начало, спрямованість на виховання людини нового тисячоліття як носія загальнолюдської культури – величезного світу створених людством цінностей, як зі сфери технічної культури, так і гуманітарної. Обидві складові необхідні для існування людини і мають фундаментальне значення у подальшому розвитку суспільства, що й визначає важливість їх взаємодії у процесі освіти.

Свого часу Олександр Солженіцин збагатив російську мову новим словом, а наше мислення новим поняттям: «образованщина». Це про людей, які формально пройшли курс наук, але залишилися морально не вихованими, етично й гуманістично не розвинутими. На жаль, таке явище стало прикметою нашого часу, і саме життя кожного дня ставить перед системою освіти головне – виховне завдання, визначає пріоритетну модель навчання – формування гуманістично орієнтованого (такого, що ставить на перший план цінність людини як особистості, визнає пріоритет прояву і розвитку людських здібностей) фахівця у будь-якій галузі. Від того, як навчали й виховували, формували цю особистість, багато в чому залежить її

реалізація у тій чи іншій сфері діяльності, отже, питання «бути чи не бути» циклу гуманітарних дисциплін у вузах негуманітарного напрямку сприймається наразі як риторичне.

Означена мета може бути досягнута лише на основі засвоєння молоддю культурних цінностей, віками накопичених людством. Процес інтеграції суспільства у цілісність розпочнеться лише через усвідомлення ним себе як культурно-історичної цінності й цілісності. Саме тому система освіти має бути так методологічно і змістовно оновлена, щоб досягти цілісності й системності у передачі базових знань про світ, поєднати у єдину систему галузі гуманітарного та природничо-наукового знання про світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Библер В. С. *От наукоучения к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век [Текст] / В. С. Библер.* — М. : Политиздат, 1990. — 413 с.
2. Герасимова-Персидська Н. О. *Миттєвості щастя [Текст] / Н. О. Герасимова-Персидська // Музика в просторі сучасності: друга половина XX – початок XXI ст. : Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського.* — К., 2007. — Вип. 68. — С. 26–28.
3. Желябина Н. К. *Интеграция образования: необходимость или мода? [Текст] / Н. К. Желябина, В. Я. Редя // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії.* — Запоріжжя, 2002. — Вип. 8. — С. 33–37.
4. Костогряз Т. А. *Образование – форма интеграции «двух культур» [Текст] / Т. А. Костогряз // Искусство и образование.* — 2001. — № 2. — С. 4–9.
5. Котляревський І. *Інформаційна перенасиченість навчального процесу та можливості її подолання [Текст] / І. Котляревський // Проблеми музичної освіти : зб. наук. праць / Упоряд. Б. А. Чернуха.* — К., 2003. — С. 23–29.
6. Лихачев Д. С. *Мысли о культуре будущего [Текст] // Лихачев Д. С. Книга беспокойств: статьи, беседы, воспоминания.* — М. : Новости, 1991. — С. 183–193.
7. Мун Л. Н. *Информационные технологии и гуманизация образования [Текст] / Л. Н. Мун // Искусство и образование.* — 2000. — № 2. — С. 39–42.
8. Редя В. Я. *«Душа обязана трудиться...» [Текст] / В. Я. Редя // Академия.* — 2000. — № 3. — С. 4.

9. Редя В. Я. *Історичні типи та форми інтегративних взаємодій у мистецтві [Текст] / В. Я. Редя // Учні-Вчителю (до ювілею О. С. Зінкевич) : Науковий вісник НМАУ. — К., 2011. — Вип. 97. — С. 12–21.*

10. Тарковский А. *Мартиролог (из дневниковых записей 1970–1986 гг.) [Электронный ресурс] / Андрей Тарковский. — URL : <http://predanie.ru/tarkovskiy-andrey-arsenevich/martirolog/#/description>.*

УДК 792.1

Яна Партола

ПЕРСПЕКТИВИ ТЕАТРОЗНАВЧОЇ НАУКИ В УМОВАХ РЕФОРМ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Театрознавство як галузь знань, самостійна наукова дисципліна, що вивчає теорію і історію сценічного мистецтва, порівняно молода, його історія налічує приблизно століття. Відлік історії науки про театр в її інституційному статусі розпочався 1923 р. із відкриттям Інституту театрознавства в Берліні на чолі з Максом Германом, який проголошував: «театрознавство – це історична та практична дисципліна», «це живе поєднання минулого з ученням про сьогоденний театр» [9, с. 60, 61]. Про засновника театрознавства, становлення та розвиток театрознавчої науки, її методологічні засади написано достатньо: від окремих статей¹ до монографій і підручників². Зрештою, відтворення історії театрознавства не є завданням даної статті. Перш за все нас цікавить *організація системи підготовки театрознавців та перспективи її розвитку*, оскільки привернути увагу до існуючих проблем у цій галузі ми вважаємо *актуальною метою* та нагальною потребою часу.

¹ О. Альтшуллер, «Становлення науки про театр» [1]; О. Анікст, «Виникнення наукової історії театру в ХХ ст. [2]; О. Гвоздев «Підсумки та завдання наукової історії театру» [7]; «Німецька наука про театр (до методології історії театру)» [8]; М. Песочинський «Методи театрознавства та театрознавчі школи» [6]; Е. Фішер-Ліхте «Театрознавство як наука про виставу» [12], ін.

² К. Бальме, «Вступ до театрознавства» [4]; «Вступ до театрознавства» під ред. Ю. Барбоя [6]; «Театрознавство Німеччини: Система координат» [12] та ін.).